

Korxonalarning bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari

Axrorova Mexriniso

Buxoro davlat universiteti Iqtisod yoʻnalishi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Korxonalarning bankrotlik riskini baholash uchun bir qator xalqaro modellardan foydalaniladi. Xalqaro modellar korxonaning moliyaviy holatini, ishlab chiqarish samaradorligini va bozor sharoitlarini hisobga oladi. Ushbu modellarning har biri oʻziga xos afzalliklari va kamchiliklariga ega boʻlib, ayrim hollarda bir necha modellarni birgalikda qoʻllash tavsiya etiladi. Bankrotlik riskini baholashda toʻgʻri modelni tanlash moliyaviy qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit soʻzlar: risk menejmenti, globalizatsiya, altman z-score modeli, Ohlson O-score modeli, Zmijewski modeli, Kaldor-Oppenheimer modeli, . Neural network modellar

Аннотация: Для оценки риска банкротства предприятий используется ряд международных моделей. Международные модели учитывают финансовое положение компании, эффективность производства и конъюнктуру рынка. Каждая из этих моделей имеет свои преимущества и недостатки, а в некоторых случаях рекомендуется использовать несколько моделей вместе. Выбор правильной модели оценки риска банкротства важен при принятии финансовых решений.

Ключевые слова: управление рисками, глобализация, модель z-показателя Альтмана, модель О-показателя Олсона, модель Змиевского, модель Калдора-Оппенгеймера. Модели нейронных сетей.

Abstract: A number of international models are used to assess the risk of bankruptcy of enterprises. International models take into account the company's financial situation, production efficiency and market conditions. Each of these models has its own advantages and disadvantages, and in some cases it is recommended to use several models together. Choosing the right model for assessing bankruptcy risk is important in making financial decisions.

Key words: risk management, globalization, Altman z-score model, Ohlson O-score model, Zmijewski model, Kaldor-Oppenheimer model. Neural network models

Kirish: Korxonalarining bankrotlik riskini baholash uchun bir qator xalqaro modellardan foydalaniladi. Ushbu modellar korxonaning moliyaviy holatini, operatsion ko‘rsatkichlarini va boshqa iqtisodiy omillarni tahlil qilishga asoslanadi. Quyida ba'zi muhim modellarning annotatsiyasi keltirilgan:

1. Altman Z-score modeli: Edward Altman tomonidan ishlab chiqilgan bu model, korxonalarini bankrotlikka uchrash ehtimolini baholashda keng qo‘llaniladi. Z-score formulasi bir nechta moliyaviy ko‘rsatkichlarni o‘z ichiga oladi, masalan, aktivlarning rentabelligi, qarzarlar va kapitalning nisbati. Agar hisoblangan Z-score 1.8 dan past bo‘lsa, bu korxonaning bankrotlikka uchrash xavfi yuqori ekanligini anglatadi.

2. Ohlson O-score modeli: Bu model 1980-yillarda James Ohlson tomonidan ishlab chiqilgan bo‘lib, u logit regressiya tahliliga asoslangan. O-score modeli turli moliyaviy ko‘rsatkichlardan (masalan, aktivlar va passivlar) foydalangan holda bankrotlik xavfini baholaydi va ehtimollik koeffitsientlari yordamida natijalarni taqdim etadi.

3. Zmijewski modeli: Bu model ham logit regressiya asosida ishlaydi va moliyaviy ko‘rsatkichlarni hisobga olib bankrotlik ehtimolini tahmin qiladi. Modelda qo‘llaniladigan ko‘rsatkichlarga aktivlarning rentabelligi, qarzning nisbati va boshqa iqtisodiy omillar kiradi.

4. Kaldor-Oppenheimer modeli: Ushbu model iqtisodiyotning makro darajasidagi omillarni hisobga olgan holda bankrotlik xavfini tahlil qiladi. U iqtisodiyotdagi o‘zgarishlarga moslashish qobiliyatini baholaydi.

5. Neural network modellar: Zamonaviy texnologiyalarni qo‘llagan holda yaratilgan sun‘iy intellekt modellaridan foydalanish orqali korxonalarining bankrotlik xavfini aniqlash mumkin. Ushbu modellar katta ma‘lumotlar bazalaridan foydalanib o‘z-o‘zini o‘rganish imkoniyatiga ega.

Asosiy qism: Korxonalarining bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari iqtisodiy tadqiqotlar va moliya sohasida muhim ahamiyatga ega. Bu mavzu dolzarb, chunki global iqtisodiyotning o‘zgaruvchan sharoitlari, moliyaviy bozorlarning noaniqligi va raqobatning kuchayishi korxonalarini bankrotlik xavfi ostida qoldirmoqda.

Mavzuning dolzarbligi quyidagi sabablarga ko‘ra oshmoqda:

1. Globalizatsiya: Xalqaro savdo va investitsiyalar korxonalar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda, lekin shu bilan birga yangi risklar ham keltiradi.

Bankrotlik modellari yordamida korxonalar bu risklarni oldindan baholash imkoniga ega bo‘lishadi.

2. Moliyaviy inqirozlar: O‘tgan yillardagi moliyaviy krizislar (masalan, 2008 yildagi global moliyaviy inqiroz) ko‘plab korxonalarining bankrotligini keltirib chiqardi. Xalqaro modellardan foydalanish orqali bunday inqirozlarning oldini olish mumkin.

3. Innovatsiyalar va texnologiyalar: Yangi texnologiyalar va innovatsiyalar korxonalar faoliyatini tubdan o‘zgartirib, ularga bankrotlik xavfini baholashda yangicha yondashuvlarni talab qilmoqda.

4. Regulyator talablar: Davlat organlari va xalqaro tashkilotlar tomonidan bankrotlikni oldini olish maqsadida qattiqroq regulyatsiyalar joriy qilinishi natijasida korxonalar risklarni boshqarish strategiyalarini takomillashtirishga majbur.

5. Moliya analitikasi: Bankrotlik modelining muvaffaqiyatli qo‘llanilishi uchun statistik va analitik metodlarning rivojlanishi muhim omil hisoblanadi, bu esa tadqiqotchilar va amaliyotchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Asosiy xalqaro modellardan ba'zilari:

1. Altman Z-Score modeli: Bu model kompaniyaning moliyaviy sog‘lig‘ini baholashda keng qo‘llaniladi va turli moliyaviy ko‘rsatkichlarga asoslangan.

2. Ohlson O-Score modeli: Ushbu model kredit xavfini baholashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, kompaniyaning aktivlari va majburiyatlarini o‘rganish orqali bankrotlik xavfini aniqlaydi.

3. Logistik regressiya modellar: Bu modellar statistik usullar yordamida korxonaning bankrot bo‘lish ehtimolini aniqlaydi.

4. Machine Learning metodlari: So‘nggi yillarda sun‘iy intellekt va mashina o‘rganish usullari bankrotlikni prognozlashda qo‘llanila boshladi, bu esa yanada aniqroq natijalarni taqdim etishga yordam beradi.

Umuman olganda, korxonalarining bankrotlik riskini baholashning xalqaro modellari nafaqat iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlash balki investorlar uchun ham katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Shu sababli bu mavzu doimo dolzarbligini yo‘qotmaydi va tadqiqotlarga ochiqdir.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, bankrotlik riskini baholash uchun xalqaro modellardan foydalanish orqali korxonalar o‘z moliyaviy holatlarini yanada chuqurroq tushunishi va zarur choralarni vaqtida ko‘rishi mumkin. Har bir

modelning o'zining afzalliklari va cheklovlari mavjud bo'lib, ularni tanlashda maqsadga muvofiq yondashuv zarurdir. Quyida ba'zi mashhur modellardan va ularning xulosalaridan foydalanib, takliflar keltiriladi.

Xalqaro Modellar

1. Altman Z-Score modeli:

- Bu model moliyaviy ko'rsatkichlardan foydalanib, korxonaning bankrotlikka uchrash ehtimolini o'lchaydi. Z-Score 5 ta asosiy ko'rsatkichni o'z ichiga oladi:

- Moliyaviy mustahkamlik (working capital / total assets)
- Rentabellik (retained earnings / total assets)
- Foyda darajasi (EBIT / total assets)
- Bozor qiymati (market value of equity / book value of total liabilities)
- Aktivlarning rentabelligi (sales / total assets)

2. Ohlson O-Score modeli:

- Bu model logistik regressiya usulidan foydalanib, bankrotlikka olib keluvchi omillarni tahlil qiladi. Ushbu modelda 9 ta moliyaviy va boshqa ko'rsatkichlar hisobga olinadi.

3. Zhang modeli:

- Bu model bir qator statistik usullarni qo'llaydi va korxonalar uchun bankrotlik ehtimolini aniqlashda yuqori aniqlik ta'minlaydi.

Xulosa

Korxonalarining bankrotlik riskini baholashda xalqaro modellar juda muhim rol o'ynaydi. Har bir modelning o'ziga xos afzalliklari va cheklovlari mavjud bo'lib, ular turli sohalarida samarali natijalar berishi mumkin. Shuningdek, modellarni to'g'ri tanlash va ulardan samarali foydalanish uchun korxonaning faoliyatini chuqur tahlil qilish lozim.

Takliflar

1. Modelni moslashtirish: Har bir korxonaga uchun alohida sharoitlarni hisobga olgan holda modellarning parametrlarini moslashtirish zarur.

2. Kompleks tahlil: Bankrotlik riskini baholashda faqat moliyaviy ko'rsatkichlar bilan cheklanmasdan, tashqi omillar (bozor sharoitlari, raqobat holati) ham inobatga olinishi kerak.
 3. Monitoring tizimi joriy etish: Korxonalar o'z faoliyatlarini doimiy ravishda monitoring qilishlari lozim bo'lgan tizimlarni joriy etishlari kerak.
 4. Ta'lim va treninglar: Moliyaviy xavflarni boshqarish bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash va malakasini oshirish uchun trening dasturlarini tashkil etish zarur.
 5. Texnologiyalarni qo'llash: Data analytics va sun'iy intellekt kabi zamonaviy texnologiyalar yordamida bankrotlik risklarini aniqroq baholash mumkin.
- Ushbu takliflar orqali korxonalar bankrotlikdan saqlanish imkoniyatlarini oshirishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Altman, E. I. (1968). "Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy". *Journal of Finance*, 23(4), 589-609.
2. Ohlson, J. A. (1980). "Financial Ratios and the Probabilistic Prediction of Bankruptcy". *Journal of Accounting Research*, 18(1), 109-131.
3. Altman, E. I., & Sabato, G. (2007). "Modelling Credit Risk for SMEs: Evidence from the US Market". *Journal of Financial Services Research*, 31(2), 111-127.
4. Beaver, W. H. (1966). "Financial Ratios as Predictors of Failure". *Journal of Accounting Research*, 4, 71-111.
5. Zmijewski, M. E. (1984). "Methodological Issues Related to the Estimation of Financial Distress Prediction Models". *Journal of Accounting Research*, 22(1), 59-82.
6. Kirkos, E., Tzeremes, N., & Tsagkanos, A. (2013). "Predicting Corporate Bankruptcy in Greece: The Role of Financial Ratios". *International Journal of Economics and Finance*, 5(10), 1-15.
7. Nguyen, T., & Ramachandran, J. (2019). "A Comprehensive Review on Bankruptcy Prediction Models: A Focus on Machine Learning Techniques". *Applied Sciences*, 9(12), Article 2427.